

Ο ΑΘΕΑΤΟΣ ΔΕΚΕΜΒΡΗΣ

ΓΙΑΝΝΗΣ ΠΑΠΑΘΕΟΔΩΡΟΥ

Κάθε άλλο παρά αθέατος υπήρξε ο Δεκέμβρης του 2008. Φωτογραφήθηκε, «βιώθηκε», συζητήθηκε και αναλύθηκε πολύ, από όλους. Κι όμως, μέσα σε όλο αυτό το περίπλοκο κουβάρι από εικόνες και κείμενα, υπάρχουν όψεις του που ακόμη παραμένουν αθέατες, ακριβώς γιατί ήταν πολύ θεαματικές. Αναμφισβήτητα, λοιπόν, η πιο θεαματική όψη του ήταν η βία: μια βία που, ενισχυμένη από τις μιντιακές διαμεσολαβήσεις της, αιχμαλώτισε την «κοινωνία του φόβου» και γοήτευσε τους οπαδούς της «εξέγερσης». Πολλοί είδαν σε αυτή βία, μια νέα απειλή και αλλά και μια νέα δυνατότητα: η ανεξέλεγκτη βία του Δεκέμβρη έφερε, για πρώτη φορά, τη νεοελληνική κοινωνία όχι μόνο μπροστά σε ένα ακόμη «τέλος της μεταπολίτευσης», αλλά μπροστά και σε μια νέα τροπικότητα της δράσης των νέων πολιτικών υποκειμένων που γέμισαν τους δρόμους των ελληνικών πόλεων. Η ιδιαιτερότητα, άλλωστε, ήταν προφανής. Η νεολαία, κρίσιμος πρωταγωνιστής των πολιτικών εξελίξεων, συγκρούσεων και αντιπαραθέσεων, ήδη από την περίοδο του «άρθρου 16», βρέθηκε για άλλη μια φορά στο προσκήνιο των αντιπολιτευτικών αγώνων, αποφασίζοντας, για πρώτη φορά, να διαρρήξει τους δεσμούς της με τα κόμματα, και να αναζητήσει διαφορετικές πρακτικές δράσης και διαμαρτυρίας, που υπερβαίνουν την οργανωμένη πολιτική συμπεριφορά. Στις δράσεις αυτές, μπορεί κανείς, πράγματι, να εντοπίσει μια νέα επινοητικότητα (καταλήψεις της ΕΡΤ, διακοπή θεατρικών παραστάσεων, δρώμενα στην πλατεία Συντάγματος, συνθήματα), αλλά και δυναμικά στοιχεία παραβατικού ακτιβισμού. Έτσι, δίπλα στις ειρηνικές διαδηλώσεις των χιλιάδων πολιτών (νέων και μεγαλύτερων) άρχισε, ευθύς αμέσως, από ένα κομμάτι, τουλάχιστον αυτής της δι-ομαδικής διαμαρτυ-

ρίας (μαθητές, φοιτητές, αντι-εξουσιαστές, μετανάστες, μειονότητες, «φτωχοί των πόλεων», κούλιγκαν) να εμφανίζεται και ένας νέος συντελεστής: η βίαιη αμφισβήτηση του κράτους.

Με βάση το ειδικό αυτό χαρακτηριστικό της βίας μπορούμε σήμερα να θέσουμε μερικά ερωτήματα. Ήταν, άραγε, ο Δεκέμβρης μια τομή μέσα στη μεταπολιτευτική μας δημοκρατία ή μήπως ήταν μια αναπαραγωγή των αντιφάσεων που συχνά χαρακτηρίζουν τους αντιπολιτευτικούς αγώνες σε μεταβατικές εποχές κρίσης; Αλλά κι αν ακόμη δεχτούμε τον όρο «μετάβαση», το εύλογο ερώτημα αυτομάτως πολλαπλασιάζεται: μετάβαση προς τα πού και με ποιους όρους; Μπορεί η βία σήμερα να είναι στοιχείο «μετάβασης» σε ένα μέλλον δικαιότερο και πιο χειραφετητικό; Οφείλουμε να σταθούμε σε αυτό το μείζον θέμα υπενθυμίζοντας, από μια συγκεκριμένη οπτική γωνία πάντα, τη στοιχειώδη παραδοχή που θέτει η σχεσιακή συνάρτηση των «μέσων» και των «σκοπών». Για την ανανεωτική αριστερά, τουλάχιστον, η πυκνωση αυτής της σχέσης έχει αποκρυσταλλωθεί –οριστικά, ελπίζω– στη ρήση του Πουλαντζά: «ο σοσιαλισμός ή θα είναι δημοκρατικός ή δεν θα είναι σοσιαλισμός». Άρα, για αυτή την αριστερά, η βία, κάθε είδους βία, δεν είναι και δεν μπορεί να είναι «μέσο» για οποιονδήποτε «σκοπό». Μας το ξαναθύμισε πρόσφατα, ο Μιχάλης Παπαγιαννάκης με το νηφάλιο αλλά καιρίο λόγο του: «η βία δεν είναι βέβαια συντελεστής παραγωγής πολιτικής, είναι κυρίως παράγων στρέβλωσης ακόμα και των ευγενέστερων προθέσεων και παρεμβάσεων. Γι αυτό και δεν έχει απολύτως καμιά σχέση με το σχεδιασμό και την εφαρμογή της στρατηγικής της ανανεωτικής αριστεράς». Οι προβληματισμοί που εκτίθενται, επομένως, παρακάτω εκκινούν από την παραδοχή πως η θεμιτή παρότρυνση «να αφουγκραστούμε τα παιδιά μας» δεν μπορεί να καταλήγει ούτε σε μια αφελή ψυχοπαιδαγωγι-

κή νοθεσία, ούτε – πολύ περισσότερο – σε μια στάση αξιολογικής ουδετερότητας απέναντι στη βία. Η βία έχει, κάθε φορά, ιδεολογικό πρόσημο, και, άρα, ως ιδεολογικό φαινόμενο πρέπει να κριθεί.

Μολονότι, λοιπόν, γρήγορα, η βία αυτή χρεώθηκε στα κατάλοιπα μιας αριστεριστικής, αναρχικής, αντι-εξουσιαστικής και εν γένει «αντι-συστημικής» ιδεολογίας, στην ουσία, οι πρακτικές της αποτελούν μια ιδιόζουσα αναπαραγωγή –αντεστραμμένα, έστω– της κυρίαρχης σήμερα, ιδεολογίας. Υποστηρίζω, λοιπόν, πως στη βία του Δεκέμβρη μπορεί κανείς να ανιχνεύσει τα σημάδια της εγκάραξης μιας ολόκληρης ιδεολογικής διαπαιδαγώγησης, που τυπικά μιν μπορεί να εμφανίζεται ως αριστερή, αριστεριστική, αναρχική, αυτονομιστική, εξεγερσιακή κλπ. αλλά στην ουσία της και στις δομές της είναι βαθύτατα νεοφιλελεύθερη, συντηρητική και αντιδραστική. Το φαινομενικά οξύμωρο αυτό σχήμα αμβλύνεται, νομίζω, αν κανείς αναζητήσει στο «ασυνείδητο» μιας κοινωνίας που ζει με το ναρκισσιστικό ιδεώδες της «μεγέθυνσης» και του ατομισμού, τη δυνατότητα να αναπαράγει το ανθρωπολογικό της ισοδύναμο και στη νεολαία. Αν συμφωνήσουμε σε αυτή τη διάγνωση, τότε μπορούμε να υποθέσουμε πως η πρωτοφανής «βία» του Δεκέμβρη δεν ήταν απλώς η έκφραση μιας θυμικής οργής ούτε η τελετουργία μιας εφηβικής «άρνησης». Αν εξετάσει κανείς τα βαθύτερα χαρακτηριστικά της, θα διαπιστώσει πως στον πυρήνα της βρίσκεται η εγωκεντρική εκδίκηση, που χάνει σταδιακά την εκκοινωνισμένη *αίσθηση των άλλων*. Η εξατομικευμένη διάρρηξη της κοινωνικότητας, η υφαρπαγή υλικών αγαθών στο όνομα μιας διαστροφικής, σχεδόν, ευδαιμονίας, ο «φετιχισμός του εμπορεύματος» που διακινείται ανομικά μέσα στις κουλτούρες της νύχτας, το πλιάτσικο, όλα όσα θεωρήθηκαν ως ενδείξεις μιας απεγνωσμένης αναζήτησης της «αυτονομίας» των νέων πολιτικών υποκειμένων του Δεκέμβρη, δεν

Ο Γιάννης Παπαθεοδώρου διδάσκει νεοελληνική φιλολογία στο Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων.

ήταν τίποτε άλλο παρά το ιδεολόγημα μιας εγωκεντρικής, ατομικιστικής παντοδυναμίας («νόμος είναι το δίκιο το δικό μου»). Στην πραγματικότητα, η «βία» του Δεκέμβρη ανέδειξε την πλήρη «ιδιωτικοποίηση των νέων πολιτικών υποκειμένων», τη σύνδεση τους με μίαν ορισμένη τροπικότητα κυριαρχίας που καταλύει όλους τους ηθικούς και πολιτισμικούς δεσμούς με τον κοινωνικό κόσμο. Διαλύοντας τον κώδικα της «κοινής ευπρέπειας» -περιφρονώντας, δηλαδή, τους διαλεκτικούς (και άρα: συγκρουσιακούς), κανονιστικούς δεσμούς που απορρέουν από τη συνέχεια (ιστορική και ηθική) του κοινωνικού συνόλου – οι βίαιοι πρωταγωνιστές του Δεκέμβρη δεν έκαναν τίποτε άλλο παρά να δηλώσουν περίτρανα την πίστη τους σε ένα ακραία νεοφιλελεύθερο δόγμα: η σχέση του υποκειμένου με τις πράξεις του εξαντλείται στα ατομικά κίνητρα, στην επιθυμία για δύναμη, στη μοναδολογική θέαση του κόσμου. Για αυτό, άλλωστε, η δυναμική και πολλαπλασιαστική εμφάνιση των διάφορων θεωρούμενων «α-κοινωνικών στοιχείων» με βίαιη συμπεριφορά, αντικρατική/αντι-εξουσιαστική αλλά

ουσιαστικά «νεοφιλελεύθερη ιδεολογία» –η περίπτωση των περίφημων «κουκουλοφόρων»– δεν πρέπει να εκληφθεί ούτε ως επαναστατική πρωτοπορία μιας «αυθόρμητης εξέγερσης» ούτε ως ένα θυμικό «κίνημα» που επιτρέπει αλλά δικαιολογεί τα πάντα. Ας θυμηθούμε, άλλωστε, πως όσα κινήματα έθεσαν εξορισμού τους πολιτικούς τους στόχους εκτός κράτους, εξουσίας και συστήματος, απλώς διευκόλυναν τον αυταρχικό κρατισμό και τη γενικευμένη καταστολή.

Ανεξαρτήτως προθέσεων, η τυφλή και ανεξέλεγκτη βία του Δεκέμβρη ήταν η πιο επιτυχημένη υπερπαραγωγή της νεοφιλελεύθερης διαπαιδαγώγησης των νέων πολιτικών υποκειμένων. Φοβάμαι, λοιπόν, πως αυτή η ιδιωτική και ιδιωτικοποιημένη πολιτική ταυτότητα που γεννήθηκε μέσα στους δρόμους των λεηλατημένων και πυρπολημένων ελληνικών πόλεων, αυτό το νεολαιίστικο υποσύνολο που τραυλίζει αριστερίστικα συνθήματα και λειτουργεί ως «α-κοινωνικό παρακράτος», είναι ένας καινούργιος ιδεολογικός αντίπαλος. Ένας αντίπαλος που φέρει εμπράκτως, στη συμπεριφορά του, τις εγγραφές του πιο άγριου, του

πιο ανορθολογικού ατομισμού. Η θεαματική βία του Δεκέμβρη είναι η αθέατη όψη ενός ακήρυχτου πολέμου που μπορεί ενδεχομένως να εξωθήσει τη νεοελληνική κοινωνία σε πιο συντηρητικές αναδιπλώσεις, σε πιο αντιδραστικές επιλογές. Κυρίως όμως, μπορεί να υποθηκεύσει το φαντασιακό της νεολαίας σε ένα εγωκεντρικό φαντασιακό που δηλώνει –πριν και πάνω από όλα– το θρίαμβο του *υπαρκτού φιλελευθερισμού*. Η βία αυτή, επομένως, πρέπει να απομονωθεί, και κυρίως να αναμετρηθεί με το ιδεολογικό τείχος μιας αριστεράς που βαδίζει με δημοκρατία και ελευθερία. Η αριστερά αυτή δεν έχει να μάθει τίποτε καινούργιο από την τυφλή και ανεξέλεγκτη βία, γιατί γνωρίζει καλά πως αυτή η βία φέρνει μόνο βία και προβοκάτσια. Αυτό, ωστόσο, που μπορεί και πρέπει να κάνει είναι να διαμορφώσει μια νέα ηγεμονία, που θα προκύψει μέσα από το στρατηγικό πεδίο των πολιτικών και κοινωνικών αγώνων και όχι μέσα από τις πύρινες φαντασιώσεις των λογής-λογής «μπαχαλάκηδων». Οι χιλιάδες ειρηνικοί διαδηλωτές του Δεκέμβρη ήταν μια πολύ κρίσιμη μάζα μέσα σε αυτή τη διαδικασία.